

VIKTORIANA

elektroniska nyheter från Viktor Rydberg-sällskapet
2012:4 (december)

Tomten är vaken

NK:s juls skyltning, Stockholm december 2012. Foto: Andreas Hedberg

I [Veritas 2008](#) berättade vi om den prosaparafras på Tomten som Rabén & Sjögrens dåvarande förlagsredaktör, Astrid Lindgren, skrev 1960 för exportversionen av Harald Wibergs bilderbok till Rydbergs dikt. Nu har, som ni säkert redan vet, förlaget grävt fram manuskriptet, låtit almapristagaren Kitty Crowther göra nya illustrationerna och gett ut det hela som ett ”nyupptäckt verk” och ”blivande klassiker” under titeln *Tomten är vaken*. DN:s bidrag till marknadsföringen kunde ni läsa 20.10 ([Försvunnen saga om julen av Astrid Lindgren återfunnen](#)). Här, liksom i [förlagets bakgrundsmaterial](#), redovisas verkets förhistoria, men i själva boken finns inte ett ord om vare sig Rydberg eller Wiberg. Något som lyfts fram i Erika Hallhagens fräna recension i SvD 10.11 ([Endast Mammon är vaken](#)). Annars verkar de flesta som skrivit om boken på nätet ha funnit den lika unik och magisk som reklamen påstår. Ofta, som i [Tidningen Kulturen](#), har man redan accepterat den från dikten inlånade tomtegestalten som en skapelse av Lindgrens fantasi. Ja, man kanske t o m kan se den som en återspeglning av henne? Så menar i alla fall Rabén & Sjögrens nuvarande förlagsdirektör, Birgitta Westin, i en kommentar som borde bli ett klassiskt varningsexempel för alla (inklusive mig själv) som frestas av alltför lättfunna förbindelser mellan upphovsman och verk:

Den tomte som Astrid har skapat är sinnebilden för den oegennyttiga kärleken. Tomten klappar, tröstar och ingjuter hopp. Han är magisk. Och texten är som en lätt folkvisa. Den är genomsyrad av omtanke för allt levande. På ett sätt tycker jag att tomten är en bild av Astrid själv. Han tycker om sin ensamhet, men han är hela tiden där och vakar över de andra, säger hon.

Kitty Crowthers tomte

Ahasverus går igen

Richard Wagner-kännaren Ingemar Schmidt-Lagerholm har givit ut en översättning av tonsättarens antisemitiska hatskrift från 1850, *Judendomen i musiken* (Nya Doxa 2012). Verket har setts som ett försök att komma åt Wagners konkurrent om operatronen, Giacomo Meyerbeer, men vägen dit går genom att beskriva judarna som fula, löjliga, outhärdligt motjudande och oförmögna till all sann mänsklig kommunikation. Schmidt-Lagerholm kommenterar tålmodigt, särskilt utförligt när Wagner till sist kommer in på det musikaliska området, och avslutar något överraskande sin bok med en exkurs om Viktor Rydberg och *Den nya Grottesången*. Anledningen är att Wagners slutord manar fram en gestalt man även möter hos Rydberg:

Men ni judar måste betänka, att
bara ett kan vara förlösning från
den förbannelse som vilar på er,
den förlösning som tillkom Ahasverus:
Undergången!

Ahasverus har ju som straff frändömts rätten att dö; istället måste han evigt irra världen kring ("den vandrande juden"). Hans efterlängtrade förlösning är alltså undergången. Wagner har just hållit fram skriftställaren Ludwig Börne som exempel för de judar som ville slippa ut ur föraktet och isoleringen. "Vill ni komma in i samhällsgemenskapen, så måste ni göra det som Börne försökte: sluta att vara judar, utplåna er identitet." Det är den *välvilliga* tolkningen av Wagners ord, lästa i relation till det omedelbart föregående stycket. Ser man dem istället som ett slutackord som fångar upp hela textens ledmotiv blir innebörden en annan och mer ominös.

Som motbild till denna användning av myten lyfter Schmidt-Lagerholm fram Grottesången, en dikt där Ahasverus ges en rent positiv dimension. ”Vi inbillar oss ett motsättnings samband mellan Richard Wagners antisemitiska text och Viktor Rydbergs *Den nya Grottesången*.”

Och visst. Knappast så att Grottesången är en replik till Wagner, men jag tror inte att det är en slump att Rydberg i Grottesången lyfter fram Ahasverus judiska identitet och solidariserar sig med den, medan den Ahasverus som förekommer i sjuttiotalsdikterna *Den flygande holländaren* och *Prometheus och Ahasverus* ”egentligen inte har något med det judiska att göra” (för att citera Andreas Hedberg). Sjuttioalet var den judiska emancipationens höjdpunkt i Sverige; efter riksdagsbeslutet 1870 som gett mosaiska trosbekännare fulla medborgerliga rättigheter (och där riksdagsmannen Rydberg gått i bräschen) sågs den klassiska, religiöst färgade antisemitismen som i stort sett besegrad. Genombrottsåret för den *moderna* antisemitismen (fokuserad mer på ras än religion) brukar sättas till Berlinskavallernas 1879, och redan några år senare kunde Rydberg själv känna av de nya strömningarna i en uppmärksam pressdebatt där Borås Tidning pekade ut Handelstidningen som det främsta organet för det judiska inflytandet i Sverige. 1876-77 kunde man använda den evige vandraren som en allmänmänsklig symbol; femton år senare var man tvungen att förhålla sig till hans etnicitet.

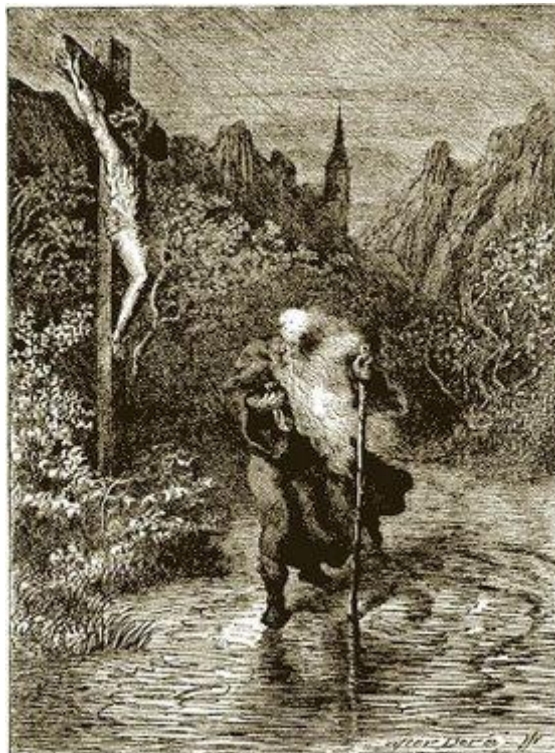

Illustration av Gustave Doré till Eugène Sue's roman *Le Juif Errant* (1844-45). Sue var en av den unge Rydbergs favoritförfattare; man kan gissa att det var där han blev närmare bekant med Ahasverusgestalten.

Andreas Hedbergs avhandling

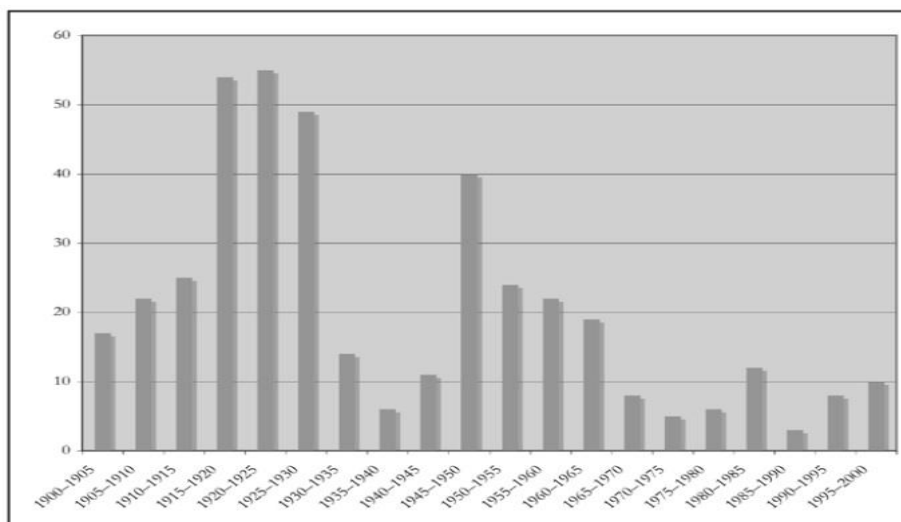
har under hösten anmälts i Nerikes Allehanda 2.10 (Stefan Nilsson) och Dala-Demokraten 14.11 (Bo Degerman). Texterna finns inte i nätupplagan, men kan nås via databasen Mediarkivet som finns på alla välsorterade bibliotek.

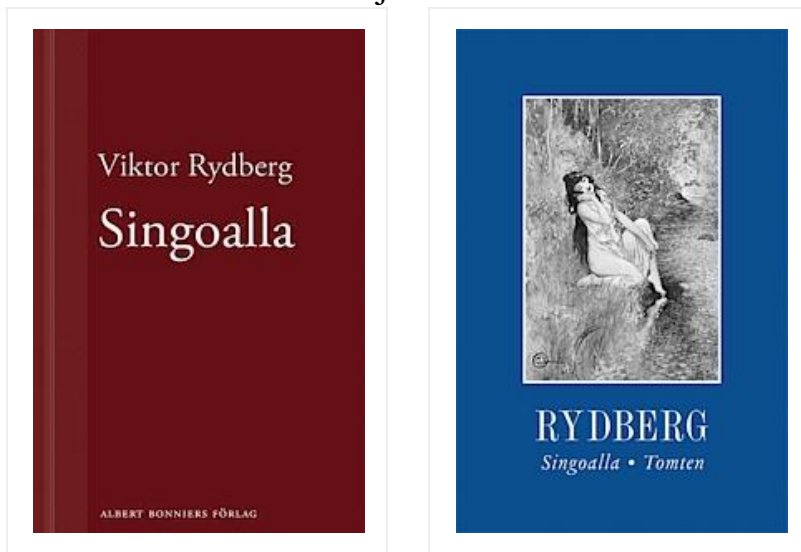
Andreas Hedberg tackas av vår ordförande Birthe Sjöberg efter sitt föredrag den 6 oktober. Foto Rune Staaf.

Rydberg och marknaden

Den 6 oktober besökte Andreas Jönköping och talade om Rydbergs plats i eftervärlden. Bland annat använde han statistik över antalet utgivna titlar och upplagor för att visa att Rydbergs närvaro på bokmarknaden nådde sin topp på nittionio- och tjugotalen för att sedan dala och slutligen krympa till en rännil efter 1965.

Diagrammet slutar vid millennieskiftet; därefter har den tekniska utvecklingen kastat om spelreglerna. Kostnaderna för att framställa och distribuera elektroniska publikationer har blivit så låga att man undrar om utgivningsstatistiken alls ger någon information om hur glömd eller ihågkommen en författare är. Mer och mer ur det copyrightfria kulturarvet blir tillgängligt gratis, samtidigt som drömmen om att tjäna några kronor på det tycks spira. Under 2012 har således inte mindre än elva kommersiella Rydbergupplagor getts ut av fem olika förlag. I förra numret nämnde jag Dejavu, som gett ut *Vapensmeden* och *Dikter* som print-on-demand. Nu har man fortsatt med *En vandring i Norge*, ett verk som Warburg inte tog med i de samlade skrifterna och som Rydberg aldrig gav ut i bokform (det består av resebrev som gick i Handelstidningens följetong hösten 1858 och som antagligen skrevs för att finansiera sommarens semestertur). Priset är satt till 153 kronor; jag undrar hur många ex man behöver sälja för att gå runt. Förlaget Förlagett, som specialiserar sig på att sälja e-böcker till bibliotek, erbjuder *Den siste athenaren*, *De vandrande djäknarne* samt *Dikter* (de senare tydligen i urval, eftersom omfånget anges till 66 sidor). Medan *Singoalla*, slutligen, har givits ut i e-form av såväl Albert Bonniers förlag som Mimer. Båda kostar 84 kronor på Bokus, men Mimers version toppar med att som bonusverk erbjuda Tomten.

Slow science

Tulia Linders: Viktor Rydberg. I: Brita Alroth och Charlotte Scheffer (red.): *Svenskar och antiken*. Stockholms universitet, 2011, s. 65-71

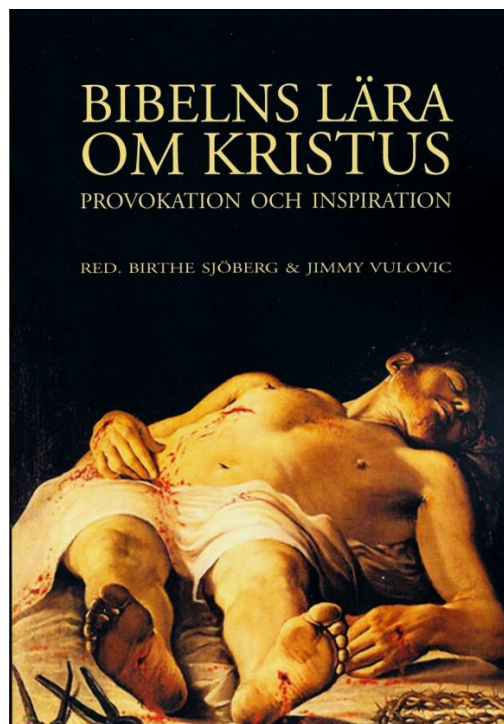
Viktor Rydberg har satt flera spår i Stockholms universitets historia; bland annat finns det en Viktor Rydberg-professur som för närvarande innehålls av Arja Karivieri, specialist på senantikens atenska lampindustri. Professuren är dock ingen direkt avläggare av Rydbergs utan resultatet av en insamling till hundraårsminnet av hans födelse. Pengarna skulle användas till en lärostol i Klassisk språkvetenskap och kulturforskning; vägen dit tog 20 år och institutionen grundades sålunda 1948. 1969 bytte den namn till Antikens kultur och sam-

hällsliv, och 1998 firade den femtioårsjubileum med en temadag där nio forskare talade om var sin svensk kulturperson som låtit sig inspireras av antiken. Föredragen skulle ges ut i bokform, vilket också skedde, fast ”något försenat” som det uttrycks i [inbjudningen till releasen](#) den 17 mars 2012.

Urvalet av antika svenskar sträcker sig från 1600-talets Klöcker Ehrenstrål fram till nittonhundratalets Milles, Asplund och Gullberg. Nånstans i mitten hittar man Rydberg, behandlad av arkeologen Tullia Linders. Den största och värdefullaste delen av uppsatsen (efter ett referat av *Den siste Athenaren* och några prudentligt avståndstagande ord om ”Dexippos”) handlar om Rydbergs romerska kejsarporträtt och hans för tiden ovanliga försök att leva sig in även i så illa beryktade gestalter som Tiberius, Caligula och Nero. ”Hans psykologiska tolkningar vittnar om stor människokännedom”, skriver Linders, och läsaren kan bara beklaga att hans idealistiska litteratursyn hindrade honom från att till fullo utnyttja den i sin diktning.

Årets jubileum

Snabbare än så jobbade Birthe Sjöberg och Jimmy Vulovic, som redigerat *Bibelns lära om Kristus: Provokation och inspiration*. Bara sex månader från det inledande seminariet i Lund till leveransen av den färdiga boken! Verket presenterades vid ett panelsamtal kring Rydbergs epokgörande skrift i Jönköping den 17 november. Boken, som omfattar elva uppsatser och 180 sidor, kommer att distribueras till våra medlemmar inom de närmaste veckorna. Övriga kan köpa den för 120 kronor (inklusive porto) från vår hemsida.

Birthe Sjöberg presenterar boken vid Rydbergsällskapets möte i Jönköping den 17 november. Foto: Rune Staaf.

Zigenerskan och Singoalla

Namnet Singoalla är som bekant bildat på det italienska ordet *zingarella*, ”zigenerska”. Ett tecken på att de föreställningar som Rydberg och hans läsare knöt till verkliga och litterära romer var ett centralt element i hans berättelse.

1963 publicerade den då drygt trettioåriga Katarina Taikon boken *Zigenerska* och trädde därigenom fram som ledargestalt i kampen för romernas rättigheter i Sverige. I år har Lawen Mohtadi gett ut en mycket läsvärd bok om henne (*Den dag jag blir fri*). Jag antar att den, liksom Taikons egna verk, kan bli en naturlig referenspunkt för den som skall försöka förklara Rydbergs text för nya generationer.

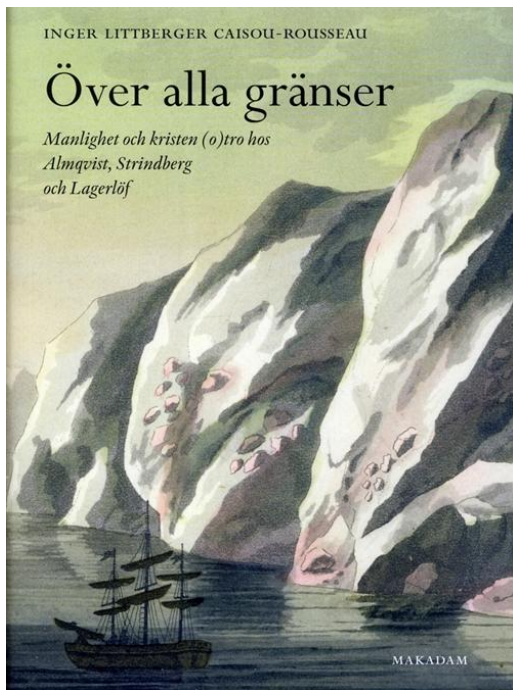

Av mer anekdotiskt intresse är att Katarina Taikons och Singoallas vägar även möttes rent konkret. Hon finns, som Andreas Hedberg uppmärksammat, med på rollistan till filmatiseringen från 1949. I Mohtadis bok får vi veta att Katarina redan hade varit med i en kortfilm av Arne Sucksdorff och att de kontakter hon knöt med Stockholms kulturkretsar under inspelningarna kom att bli

värdefulla för henne. Men om Singoallafilmen tyckte hon inte; hon ”kallade den patetisk i en av sina böcker och fick i samband med premiären en utskällning av någon på produktionsbolaget Terrafilm för att hon offentligt sa att hon tyckte att skildringen av romerna inte stämde överens med verkligheten.”

Avgränsat

Inom naturvetenskaperna pågår en debatt om önskvärdheten att även publicera *negativa* resultat: hypoteser och försök som inte ledde någonstans. Det har till och med startats [särskilda tidskrifter](#) för ändamålet. Något liknande är väl knappast aktuellt inom humanvetenskaperna – men nog blir man nyfiken ibland. Litteraturvetaren Inger Littberger Caisou-Rousseau har arbetat med ett projekt om ”Manlighet och kristen tro i svensk prosadiktning 1820-1930”. [Avsikten](#) var att studera hur försöken att förena manliga och kristna ideal speglades i romaner av Almqvist, Rydberg, Strindberg, Lagerlöf och (Sven) Lidman. Nu har projektet resulterat i en bok där den kristna manlighetens problem belyses via Almqvists Tintomara (som står utanför såväl religion som traditionella genusbegrepp), den effeminerade ateisten Axel Borg från *I havsbandet* samt den både som man och präst havererade Karl-Artur

Ekenstedt i romansviten *Löwensköldska ringen*. Tre gestalter som alla på sitt sätt pekar bort från traditionell manlighet och därför kan tillskrivas gränsöverskridande kvaliteter. Medan området *innanför* gränsen – ett område som skulle kunna tänkas befolkat av gestalter som söker eller finner en levbar kompromiss med hjälp av de berörda idealen – förblir outforskat. Helt naturligt: för vem skulle väl idag intressera sig för något sådant? Men det skulle vara roligt att veta hur Rydberg var tänkt att komma in i sammanhanget, och varför han ströks.

För 150 år sedan

Under sommaren 1862 har Göteborgs domprost Peter Wieselgren hållit stora friluftspredikningar där han dundrat mot den Antikrist som manifesterat sig i närområdet genom publiceringen av *Bibelns lära om Kristus*. Hans söner upprätthåller dock kontakter med fienden. Den 26 november 1862 skriver Carl Simon Warburg till uppsalastudenten Sigfrid Wieselgren:

För att icke endast lefva för det materiela i lifvet utan äfven få afgnaga något ideellt ben har vi här inrättadt ett slags diskuterande sällskap. Vittorio Rydberg och jag stiftade detsamma och nu uppgår medlemmarnes antal till 9 å 10, deribland Hedlund, Meijerberg, en magister Herslow, pastor Henriques, målaren Salomon. Det går väl, ehuru jag ibland låter det orientaliska – de öfriga vikingablodet – koka öfver och erhåller tillrättavisningar af dagens ordförande. Lif saknas emellertid icke och ha vi redan haft åtskilliga rafflande frågor före.

Simons kusin Karl Warburg har i sin Rydbergsbiografi (del 2 sid 7ff) gett en livlig skildring av det diskuterande sällskapet, som fortsatte växa och enligt honom kom att fungera som ett ”andligt salt i den stora handelsstaden”. I biografen dateras sällskapets uppkomst till vintern 1861-62, men av Simon Warburgs brev framgår att det skedde först hösten därpå. Jag föreställer mig att Rydbergs nyvunna auktoritet och kändisskap som författare till *Bibelns lära* spelade en roll i processen. Samt att den intellektuella miljön i sällskapet fungerade som grogrund för hans och Simons nästa gemensamma projekt, tidskriften som de skulle komma att starta 1863.